

УДК 658.14.17

DOI: 10.31891/2307-5740-2020-282-3-45

ГОНЧАР О. І.

Хмельницький національний університет

ОБОРОТНІ АКТИВИ ПІДПРИЄМСТВА: СУЧАСНИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ

Обґрунтовано підхід до управління оборотними активами підприємства на основі визначення ключових завдань управління окремими елементами оборотних активів, а також оптимізації обсягу їх основних елементів. Визначено сучасні моделі оптимізації обсягу запасів, дебіторської заборгованості та грошових коштів як основних видів оборотних активів.

Ключові слова: оборотні активи, запаси, дебіторська заборгованість, грошові кошти, поточні фінансові інвестиції.

GONCHAR O.

Khmelnitskyi National University

CURRENT ASSETS OF THE ENTERPRISE: A MODERN APPROACH TO MANAGEMENT

The purpose of the article is to build an approach to the management of current assets of modern enterprises, based on the management of their individual elements. A brief description of the work performed. Current assets are an important part of the company's resources, play an important role in the operation of the enterprise. The current activity of the enterprise is inextricably linked with current assets, which are the driving force of its production, sales and other activities. Given the current challenges of the economy, changing economic conditions, global and national crises, an important issue for every company is to optimize its core business and rational use of available resources. The article is based on the study of scientists' approaches to the interpretation of the essence of current assets management, substantiation of the peculiarities of their management and identification of elements of the current assets management system, as well as building a system of current assets management tasks in terms of current assets. Conclusions on the work. Some elements of current assets management (inventory management, receivables and cash management) in the framework of achieving the objectives, as well as models for optimizing the volume of individual elements of current assets to improve their efficiency. Taking into account the defining aspects of management of each type of current assets, their common feature was singled out: the need to optimize the volume of individual elements of current assets in order to achieve the objectives of their management. The use of modern optimization models will facilitate the process of formation of current assets, provide a choice of the most appropriate type of policy for the formation of current assets, as well as increase the efficiency of their use.

Key words: current assets, inventories, receivables, cash, current financial investments.

Постановка проблеми. Оборотні активи являють собою важливу частку ресурсів підприємства, відіграють важливу роль у процесі функціонування підприємства. Поточна діяльність підприємства нерозривно пов'язана із оборотними активами, які є рушійною силою його виробничої, збутової та інших видів діяльності. Зважаючи на сучасні виклики економіки, зміну умов господарювання, глобальних та національних кризових станів важливим питанням кожного підприємства є оптимізація його основної діяльності та раціональне використання наявних ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення проблеми управління та використання оборотних активів займає важливе місце як у вітчизняній, так у закордонній економічній літературі. Великий внесок у дослідження проблем використання оборотних активів зробили такі вітчизняні науковці: І.О. Бланк, Ф.Ф. Бутинець, Н.О. Власова, В. В. Биковський, О.С. Бондаренко, Г.В. Брушко, А.М. Поддєрьогін, Д.Л. Яшук, В.І. Чобіток, К.С. Пятилокотова та ін. Проте актуалізація даного питання в сучасних умовах роботи вітчизняних підприємств підкреслюється швидким розвитком науково-технічного прогресу, мінливістю середовища господарювання підприємств тощо.

Метою статті є побудова підходу до управління оборотними активами сучасних підприємств, що базується на управлінні їх окремими елементами.

Виклад основного матеріалу. Науковці виділяють безліч підходів до трактування сутності поняття «управління оборотними активами». А.М. Поддєрьогін визначає його як «комплекс заходів, які спрямовані на забезпечення умов оптимізації й безперервного процесу їх обсягу, формування достатнього їх обсягу, раціональної структури й ефективної організації їх використання» [5]. Н.О. Власова та ін. вважають управління оборотними активами «складовою фінансового й операційного менеджменту, що являє собою цілеспрямовану діяльність, пов'язану із визначенням величини оборотних активів, контролем над їх формуванням і використанням і створенням відповідних організаційних передумов» [4]. Поряд з тим, науковець О. Яковенко визначає управління оборотними активами комплексним видом функціонального управління, що інтегрує у своєму складі як формування, так і використання цієї групи активів [8]. В.Г. Баранова вважає управління оборотними активами «сукупністю відокремлених, але пов'язаних між собою елементів, що забезпечують цілеспрямований вплив на об'єкт управління, шляхом реалізації функцій управління через використання комплексу методів управління з метою забезпечення належного рівня фінансової стійкості, платоспроможності та ліквідності підприємства» [1].

Отже, вчені по-різному підходять до визначення та проведення процесу управління оборотними активами. Не зменшуючи цінності вище зазначених наукових розробок, ми вважаємо за доцільне їх удосконалити, взявши до уваги особливості окремих видів оборотних активів, а також чітко визначити завдання процесу управління по відношенню до окремих елементів оборотних активів. Оборотні активи можна поділити на такі основні складові: запаси, дебіторську заборгованість, грошові кошти та поточні фінансові інвестиції (рис. 1).

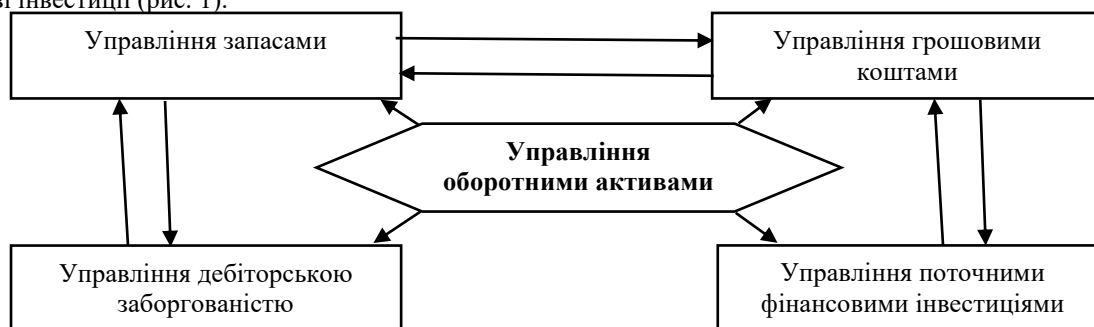

Рис. 1. Елементи системи управління оборотними активами

У процесі управління оборотними активами поряд варто виділити основні завдання управління окремими видами оборотних активів, що призведе до досягнення кінцевої мети управління їх загальним обсягом. Погоджуючись із думкою переважної більшості науковців, ми вважаємо, що в процесі реалізації управління оборотними активами підприємства повинні намагатись прискорити їх оборотність з метою вивільнення частини оборотних коштів та підвищення ефективності їх використання. Прискорення оборотності обумовлюється оптимізацією використання окремих видів оборотних активів (рис. 2):

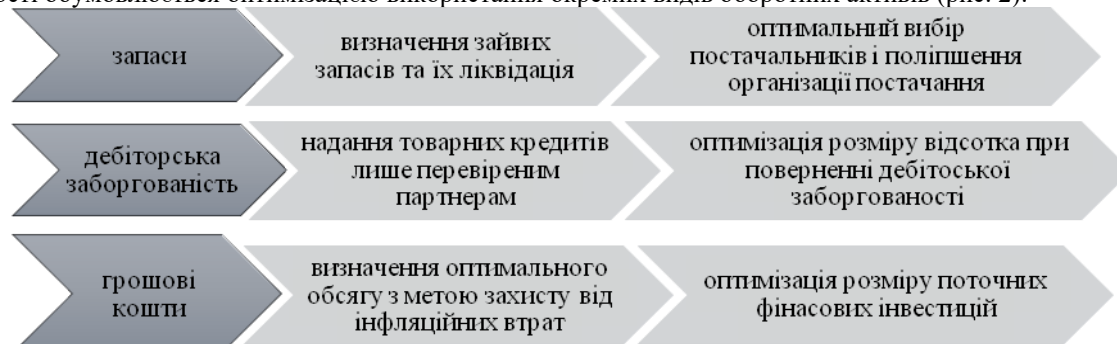

Рис. 2. Основні завдання управління окремими видами оборотних активів

В контексті управління окремими елементами оборотних активів основним завданням є оптимізація їх обсягу залежно від поставлених завдань процесу управління. В даному контексті доцільно використовувати оптимізаційні моделі в розрізі видів оборотних активів. Розрахунок оптимальних обсягів кожного виду оборотних активів допоможе детальніше провести аналіз їх необхідності для досягнення заданих темпів розвитку. Визначимо основні моделі оптимізації в розрізі видів оборотних активів.

1) *Оптимізація обсягу запасів.* Питання оптимізації обсягу запасів широко описане науковцем Поддєрьогіним А.М., автор виділяє два методи оптимізації запасів: прямий та аналітичний. Прямий метод стосується нових підприємств та передбачає формування запасів підприємства «з нуля». Аналітичний метод відноситься до підприємств, які продовжують функціонування та потребують лише поповнення запасів. Зважаючи на те, що ми будемо проводити дослідження існуючих на ринку підприємств, доцільніше використовувати аналітичний метод при проведенні оптимізації запасів. Автор пропонує для розрахунку оптимального обсягу запасів використати формулу (1) [5, с. 178].

$$Z_o = (N_{пз} \times OBO) + Z_{сз} + Z_{цп}, \quad (1)$$

де Z_o – оптимальна сума запасів;
 $N_{пз}$ – норматив запасів поточного зберігання у днях обороту;
 OBO – одноденний обсяг реалізації;
 $Z_{сз}$ – запаси сезонного зберігання;
 $Z_{цп}$ – запаси цільового призначення.

На нашу думку, даний показник є доцільним для розрахунку, адже він враховує різні види запасів та темпи реалізації продукції. Зважаючи на те, що оптимальний рівень запасів на підприємстві необхідно постійно підтримувати для забезпечення досягнення його стратегічних цілей, в процесі даного дослідження доцільно буде розрахувати оптимальний рівень замовлення, що буде здійснюватися підприємством у перспективі.

Ми вважаємо, що найдоцільнішою моделлю оптимізації розмірів замовлення запасів на підприємстві є модель економічного обґрунтованого розміру замовлення EOQ (Economic Order Quantity), яка також носить назву «Модель Уілсона», або «Модель Уілсона – Харріса». Дана модель дозволяє розраховувати оптимальний розмір запасів на підприємстві торгівлі за умови забезпечення мінімізації витрат на зберігання запасів та сукупних витрат. Науковець Поддєрьогін А.М. досить точно описав методику проведення оптимізації за Моделлю Уілсона [5, с. 174].

Оптимальний обсяг запасів на підприємстві визначається за формулою (2).

$$EOQ = \sqrt{\frac{2 \times Z \times P}{B}} \quad (2)$$

де EOQ – оптимальний розмір замовлення запасів, од.;

Z – витрати на розміщення, доставка, приймання замовлень запасів у розрахунку на одне замовлення, грн.;

P – річна потреба в запасах, од.;

B – витрати на зберігання і складування запасів у розрахунку на їх одиницю, грн.

Ми погоджуємося із думкою автора щодо важкості впровадження даної моделі в діяльність підприємства в сучасних умовах господарювання вітчизняних підприємств. Зважаючи на інтенсивні зміни середовища функціонування вітчизняних підприємств, зміну макроекономічних показників, кон'юнктури ринку, автор досить слушно пропонує модифікувати дану модель додаванням до визначеної для ідеальних умов суми запасів страхову суму необхідних запасів у випадку непередбачуваних впливів факторів [5, с. 176].

Використання даної моделі для оптимізації обсягу оборотних активів певною мірою впливає на вибір політики формування оборотних активів, дана модель трактує, що політика формування запасів повинна бути консервативною або помірною, тобто включати страхові суми запасів зважаючи на сучасні умови господарювання.

2) *Оптимізація обсягу дебіторської заборгованості.* Даний вид оборотних активів характеризується можливістю підприємства надавати споживчі та товарні кредити. На нашу думку, досить точно визначають показник оптимального обсягу дебіторської заборгованості науковці І.А. Бігдан, Л.І. Лачкова, В.М. Лачкова, О.В. Жилиякова, які використовують формулу (3) [7, с. 77].

$$OK_{дз} = \frac{(OP_k \times K_{с/ц} \times (ПНК + ПР))}{360} \quad (3)$$

де OK_{дз} – оптимальний обсяг оборотних активів, що спрямовується в дебіторську заборгованість, грн.;

OP_k – плановий обсяг реалізації продукції у кредит, грн.

K_{с/ц} – коефіцієнт відношення собівартості та ціни продукції, коеф.;

ПНК – середній період надання товарного кредиту, дн.;

ПР – середній період прострочення платежів по наданому кредиту, дн.

В процесі формування підприємством певного обсягу дебіторської заборгованості, йому необхідно також проаналізувати можливість настання ризиків, що є невід'ємною часткою стратегічного аналізу. Врахування ризиків неповернення кредиту, порушення строків повернення кредиту тощо істотно впливає на загальну суму дебіторської заборгованості та обсягу оборотних активів в цілому.

3) *Визначення оптимального обсягу грошових коштів підприємства.* Методологічні основи оптимізації обсягу грошових коштів досить широко описав науковець Бланк І.О., який розглядав кілька моделей, таких як Модель Баумоля, Модель Міллера-Орра. Дані моделі широко застосовуються у практиці зарубіжних підприємств щодо вітчизняних підприємств, то, як твердить автор, дані моделі досить важко застосовувати у зв'язку з нестачею оборотних активів, різких коливань грошових надходжень тощо [3, с. 364].

Визначення оптимальності грошових коштів за Моделлю Баумоля характеризується розрахунком максимального та середнього залишків грошових коштів у складі оборотних активів підприємств, дані показники розраховується за формулами (4), (5).

$$DA_{\max} = \sqrt{\frac{2 \times P_0 \times PO_{од}}{P_d}} \quad ; \quad (4)$$

$$DA_{\text{сер}} = \frac{DA_{\max}}{2} \quad , \quad (5)$$

де DA_{макс} – оптимальний обсяг максимального залишку грошових активів;

DA_{сер} – оптимальний обсяг середнього залишку грошових активів;

P_0 – витрати на обслуговування однієї операції поповнення грошових коштів;

P_d – рівень втрати альтернативних доходів при зберіганні грошових коштів (середня ставка відсотка по короткостроковим фінансовим інвестиціям, коеф.);

$P_{\text{Одо}}$ – плановий обсяг від'ємного грошового потоку (обсяг використовуваних грошових коштів) [3, с. 365].

На основі визначення оптимальних обсягів основних видів оборотних активів, необхідно знайти оптимальний обсяг оборотних активів в цілому. Науковець Шохін Є.І. пропонує визначити загальний обсяг оборотних активів майбутнього періоду як суму усіх видів оборотних активів в перспективі, для визначення даного показника використаємо формулу (6), що пропонує даний науковець модифікувавши її до умов функціонування підприємств, які характеризуються відсутністю виробничого процесу та відповідно відсутністю запасів сировини, незавершеного виробництва тощо [6, с. 238].

$$O_{\text{Оп}} = 3C_{\text{п}} + ДЗ_{\text{п}} + GA_{\text{п}} + П_{\text{п}}, \quad (6)$$

де $O_{\text{Оп}}$ – оптимальний обсяг оборотних активів у перспективному періоді;

$3C_{\text{п}}$ – оптимальний обсяг запасів перспективного періоду;

$ДЗ_{\text{п}}$ – оптимальний обсяг дебіторської заборгованості перспективного періоду;

$GA_{\text{п}}$ – оптимальний обсяг грошових коштів перспективного періоду;

$П_{\text{п}}$ – оптимальний обсяг інших видів оборотних активів.

Таким чином, визначивши оптимальні обсяги основних видів оборотних активів та їх оптимальний обсяг в цілому, підприємство отримує можливість сформулювати найбільш оптимальну структуру та кількість оборотних активів. Значний вплив на обсяг та структуру оборотних активів має стан оборотності оборотних активів, тому вирішення наступного завдання є важливим елементом стратегічного управління оборотними активами. Більшість науковців наголошують на залежності обсягів поточних фінансових інвестицій із відповідністю потреби у грошових коштах.

Висновки. Управління оборотними активами є багатограним та багатоаспектним процесом. Реалізацію процесу управління необхідно будувати на особливостях використання окремих видів оборотних активів, що, як показало дослідження, суттєво відрізняються. Враховуючи визначальні аспекти управління кожним видом оборотних активів було виокремлено їх загальну рису: необхідність оптимізації обсягів окремих елементів оборотних активів з метою досягнення поставлених завдань управління ними. Застосування сучасних оптимізаційних моделей дозволить полегшити процес формування оборотних активів, забезпечить вибір найбільш доцільного типу політики формування оборотних активів, а також призведе до підвищення ефективності їх використання.

Література

1. Баранова В.Г. Теоретичні засади управління оборотним капіталом / В.Г. Баранова, С.М. Гоцуляк // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2008. – № 30. – С. 32–36.
2. Круш П.В. Теоретичні основи управління матеріальними запасами підприємств / П.В. Круш, Ю.В. Орлюк // Економічний вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". – 2017. – № 14. – С. 239–245.
3. Основы финансового менеджмента : в 2 томах. Т. 1. / И. А. Бланк. – 3-е изд., перераб. и доп. – Москва : «Омега-Л», 2011. – 656 с.
4. Управління оборотними активами на підприємствах роздрібної торгівлі : монографія / [Н. О. Власова та ін.]. – Харків : ХДУХТ, 2014. – 258 с.
5. Фінансовий менеджмент : підручник / за ред. А. М. Поддєрьогіна. – К. : КНЕУ, 2008. – 536 с.
6. Фінансовий менеджмент: навч. посіб. / за ред. Є.І. Шохіна. – Москва : ФБК-ПРЕСС, 2002. – 408 с.
7. Фінансовий менеджмент : елект. навч. посібник / [І.А. Бігдан, Л.І. Лачкова, В.М. Лачкова, О.В. Жиликова]. – Х. : ХДУХТ, 2017. – 197 с.
8. Яковенко О. Теоретичні аспекти вдосконалення управління оборотними активами / О. Яковенко // Науковий вісник Одеського національного економічного університету. – 2017. – № 1-2. – С. 174–189.

References

1. Baranova V.Gh., Ghoculjak S.M. (2008). Teoretichni zasady upravlinnja oborotnym kapitalom [Theoretical principles of working capital management]. Bulletin of socio-economic research, vol. 30, pp. 32-36.
2. Krush P.V., Ju.V. Orlyuk (2017). Teoretichni osnovy upravlinnja materialjnymy zapasamy pidpryemstv. [Theoretical bases of inventory management of enterprises]. Economic Bulletin of the National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute". vol. 14, pp. 239-455.
3. Blank I. O. (2011) Osnovy finansovgo menedzhmenta [Fundamentals of Financial Management]. Moscow: «Omeha-L». (in Russian).
4. Vlasova N. O., Pichuhina (2010) Upravlinnja oborotnymy aktyvamy na pidpryemstvakh rozdrubnoj torhivli: monohrafiia [Assessment of Liquidity and Solvency of Retailers: a monograph]. Kharkiv: KhDUKht. (in Ukrainian).
5. Poddjerjoghin A. M. (2008) Finansovy menedzhment: pidruch. [Financial Management: textbook]. Kyiv: KNEU. (in Ukrainian).
6. Shokhin Ye.I. (2002) Finansovy menedzhment: uchebnoe posobie [Financial Management: educ. manual]. Moscow: FBK-PRESS. (in Russian).
7. Bighdan I.A., Lachkova L.I., Lachkova V.M., Zhylyakova O.V. (2017) Finansovy menedzhment: uchebnoe posobie [Financial Management: educ. manual]. Kharkiv: KhDUKht. (in Ukrainian).
8. Jakovenko O. (2017). Teoretichni aspekty vdoskonalennja upravlinnja oborotnymy aktyvamy. [Theoretical aspects of improving the management of current assets] Scientific Bulletin of Odessa National Economic University. vol. 1-2. pp. 174-189.